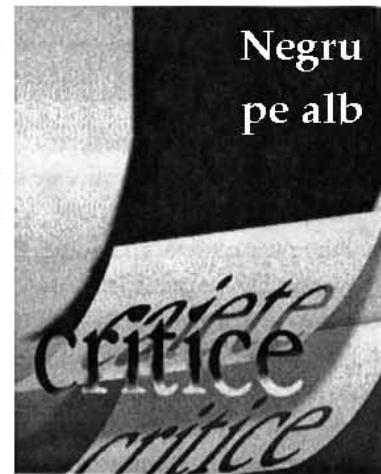

Iordan DATCU

La încheierea Dicționarului limbii române

Abstract

The author makes a few considerations on the editing of the final 2 volumes from *Dicționarul limbii române* ("The Romanian Language's Dictionary"), in March 2010. This work, initiated in 1869, by the Romanian Academic Society (the actual Romanian Academy), is composed of 37 tomes. A. T. Laurian and I. C. Massim realized together the first tomes three tomes. Their effort was continued by P. P. Hasdeu until "Etymologicum Magnum Romaniae". The work was made by a group of researchers from the Institute of Linguistics "Iorgu Iordan - Al. Rosetti", directed by Academician Marius Sala.

Keywords: *Dicționarul limbii române* ("The Romanian Language's Dictionary"), Romanian Academy, A. T. Laurian, I. C. Massim, B. P. Hasdeu.

S-a deplâns adesea absența din cultura română a unor lucrări fundamentale: dicționare, enciclopedii, alte lucrări prin care se recomandă o cultură. Absențe care au fost puse în seamă culturii noastre adamice, care începe și nu duce nimic până la capăt, a literaturii noastre constituite din poeți și publiciști. Ion Budai-Deleanu, autor al unui *Lexicon românesc-nemțesc*, în patru volume, socotea ca o pedeapsă alcătuirea unor astfel de lucrări: „Pre care vrea zeii să-i pedepsească pe această lume nu-i pot da mai mare certare decât să facă lexicane.”

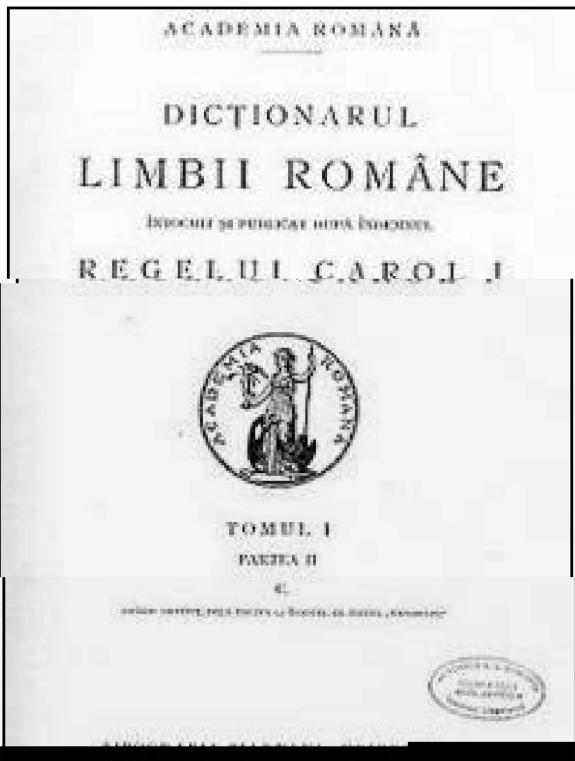
Și totuși, din lista absențelor reclamate până acum trebuie eliminat *Dicționarul limbii române*, care, iată, a fost încheiat cu ultimul volum, al 37-lea, în primăvara anului 2010, Academia Română organizând o adunare festivă, în cadrul căreia au luat cuvântul academicienii Dan Berindei, Marius Sala, Eugen Simion și reprezentanțele institutelor de lingvistică din București, Cluj și Iași.

Încă de la înființarea Societății Literare Române (1866) problemele limbii au avut prioritate iar Societatea Academică Română a pus problema alcătuirii dicționarului în ședința ei din 7/19 august 1869, comisia dicționarului fiind alcătuită din Ion Heliade Rădulescu, A.T. Laurian și I.C. Massim.

Primele lexicane au fost *Dicționarul limbii române* (I-III, 1873-1877), de A.T. Laurian și I.C. Massim, și *Etymologicum Magnum Romaniae* (I, 1887, II, nedatat, III, 1895, IV, 1898) de B.P. Hasdeu.

Academia Română i-a încredințat, în 1897, lui A. Philippide alcătuirea dicționarului, însă pentru că acesta n-a vrut să facă o selecție a celor 11 000 de pagini dicționarul i-a fost încredințat, la 1 ianuarie 1906, lui Sextil Pușcariu. Acestea a tipărit tomul I, partea I, A-B (1913), tomul I, partea a doua, C (1940), tomul I, partea a treia, fasc. I, D-De (1949), tomul II, partea I, F-I (1934), tomul II, partea II, F-I (1934), tomul II, partea II, J-Lojniță, 3 fasc. (1937, 1939, 1944).

Lucrarea a fost reluată, în 1949, la Institutul de Lingvistică din București și a început să fie tipărită, după două decenii de la reluare, astfel: 1968 (1 vol.), 1969 (1 vol.), 1971 (1 vol.), 1972 (1 vol.), 1974 (1 vol.), 1975 (1 vol.), 1977 (1 vol.), 1978 (1 vol.), 1980 (1 vol.), 1972 (1 vol.), 1977 (1 vol.) 1978 (1 vol.) 1980 (1 vol.), 1982 (1 vol.), 1983 (1 vol.), 1984 (1 vol.) 1986 (1 vol.), 1987 (1 vol.), 1990 (1 vol.), 1992 (1 vol.), 1992 (1 vol.), 1994 (2 vol.), 1997 (1 vol.), 2000 (1 vol.), 2002 (1 vol.), 2005 (1 vol.), 2006 (2 vol.), 2007 (1 vol.), 2008 (2 vol.), 2009 (2 vol.) și 2010 (2 vol.).

După cum se vede, un lung parcurs. Cumva spre consolare, acasă, Marius Sala a amintit că dicționarul limbii germane, inițiat de August Schleicher în 1857, a început să apară, cu primul volum în după 19 ani, ultimul apărând în 1961. Într-o altă situație se află dicționarul limbii franceze, inițiat în 1794, în prezent la ediția a opta.

Reluată, între anii 1949 și 1951, noua serie a dicționarului, sub conducerea lui Iorgu Iordan, elaborarea ei a fost întreruptă în 1952 și apoi reluată în 1959, acum încredințată institutelor de profil din București, Cluj și Iași, redactori responsabili fiind Iorgu Iordan, Alexandru Graur și Ion Coteanu, ultimul fiind redactor responsabil între anii 1992 și 2000, după care misiunea și-au asumat-o academicienii Marius Sala și Gheorghe Mihailă. Marius Sala a evocat nu numai pe „marii ziditori”, cum i-a numit, ci și „furnicuțele” care au adunat material, în fine pe cei peste 200 de redactori lingviști.

Academicianul Eugen Simion a remarcat că din lungul parcurs al elaborării unor astfel de lucrări s-a desprins o idee prețioasă: să a trecut peste diferențe personale, exemplul dintâi în acest sens fiind atitudinea lui Titu Maiorescu, care, vicepreședinte al Academiei,

mie, i-a încredințat elaborarea celebrei lucrări *Magnum Etymologicum Romaniae* lui B.P. Hasdeu, dușmanul său. Tot academicianul Eugen Simion a folosit prilejul sărbătoririi încheierii tipăririi dicționarului academic pentru a aminti că sub egida Academiei au mai apărut *Manuscisele lui Eminescu* (39 volume), *Gramatica limbii române*, *Micul dicționar academic* (4 vol.), cele 110 volume din „Lucrări fundamentale” (Pleiade-le românești), în fine că vor apărea, elaborate la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, pe care îl conduce, lucrările *Enciclopedia literaturii române vechi* și *Cronica vieții literare 1944-1964*, toate pledând ca Academia Română să rămână la datorile sale dintâi.

Sîntetizând travâlul la această majoră lucrare *Introducerea la ultimul volum*, literele J, K, Q, conclude: „Cu redactarea acestui ultim tom, se poate declara că *Dicționarul limbii române*, cu cele două serii, DA, publicată sub egida fostei Academii și a două DLR, publicată sub egida Academiei Române, a fost finalizat. Deși 103 ani de la apariția primelor fascicule a *Dicționarului limbii române* (DA), Academia Română se poartă încă cu elaborarea integrală a acestei opere de măcesc națională, urmărită în cultură română. Cele două părți, DA și DLR, depășesc, ca proporție și valoare, tot ceea ce a apărut anterior și formează cea mai amplă și mai importantă lucrare din istoria lexicografiei românești, comparabilă cu dicționarele altor limbi de cultură și civilizație.”

Emile Littré spunea că „Les travaux lexicographique n'ont point de fin”. Odată încheiat, dicționarul limbii române va trebui să fie editat într-o ediție completă, de la A la Z, și să fie permanent adus la zi. De dorit este să apară și în ediții accesibile cititorilor de rând. Francezii, știu bine, fac sistematic anchete, statistici pentru a ști în câte caz se află dicționarul limbii franceze. Prezența dicționarului limbii române este și mai necesară acum, când limba este asediată de frangleză, de limba din media, este influențată de reducerea, în scoală, a orelor de limba română, de atâtia factori destructivi.

Astfel de lucrări au nevoie, pe lângă o bună echipă de specialiști, de sprijinitori, de sponsori. Dicționarul în cauză a beneficiat

de un astfel de sprijin, el fiind, se preciza pe coperta primului său volum, din 1913, „întocmit și publicat după îndemnul Maiestății Sale Regelui Carol I”. Suveranul, încă din cuvântarea rostită, la Academie, la 23 martie 1884, spunea că „lucările de căpetenie ale Academiei sunt istoria și limba, temeliile existenței noastre naționale”. Remarcând că au fost descoperite prețioase documente istorice, adăuga: „Nu mai puțin însă trebuie să ne ocupăm și de viitor... de limba noastră, care s-a păstrat neatinsă în câmpurile roditoare ale Dunării, în plaiurile mărețe ale Carpaților, aceste ținuturi încântătoare, descrise cu măiestrie în o limbă aşa de curată de poetul nostru popular Vasile Alecsandri. Ce sarcină mai dulce poate avea Academia decât a lua sub paza sa această limbă veche, pe care poporul o înțelege și o iubește? Mărtinim dar aceste frumoase expresiuni întrebuintăte de străbuni, și nu ne temem de cuvinte cari au căpătat de veacuri împământenirea: *Superflua non nocent*.“ Suveranul adăuga că dorința sa de a fi desăvârșit dicționarul nu va

rămâne *pium desiderium*. În alte cuvântări la Academie, Suveranul revine, cu consecvență, la necesitatea întocmirii dicționarului, la „grabnica dare la lumină a dicționarului” – cum spunea la 1 aprilie 1891, la 18 martie 1894 și la 1 aprilie 1905. Sextil Pușcariu a pus ca moto la introducerea sa la volumul I al dicționarului, următorul citat din cele rostite de către Carol I: „Aștept dar cu nerăbdare ca *Etymologicum Magnum Romaniae* să fie cât mai curând pus în mâna tuturor, avându-se grija ca întocmirea lui să fie cât de întreagă, cu un număr de citațiuni bine alese, însă limitat, spre a nu se înmâmoli lucrarea într-o prea mare întindere. Perfectiunea lui are mai puțină însemnatate decât ființa lui.“ Cu alte cuvinte, să-l vedem tipărit, chiar dacă nu este perfect. Să adăugăm, element important, că suveranul nu s-a rezumat la îndemnuri, ci a sponsorizat lexiconul, timp de șase ani, cât se credea că va dura elaborarea lui, cu 6000 lei anual. Un exemplu care trebuie să dea de gândit.